

УДК 371.671:61(075.8)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

О. П. Волосовець¹, Ю. С. П'ятницький¹, Л. В. Соколова², І. В. Мельник²,
Т. І. Фаріон², М. О. Поліщук²

¹Міністерство охорони здоров'я України,

²ДУ “Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України”

PECULIARITIES OF PREPARATION OF EDUCATIONAL LITERATURE IN THE CURRENT CONDITIONS

O. P. Volosovets¹, Yu. S. Pyatnytskyi¹, L. V. Sokolova², I. V. Melnyk²,
T. I. Farion², M. O. Polishchuk²

¹Ministry of Public Health of Ukraine,

²SI “Central Methodical Cabinet on Higher Medical Education of MPH of Ukraine”

У статті висвітлено особливості забезпечення потреб навчального процесу новими підручниками й посібниками в сучасних економічних реаліях.

The article adduces the peculiarities of providing the needs of educational process with new textbooks and manuals in the current economic realities

Вступ. Новий Закон України “Про вищу освіту” є підґрунтям для здійснення системної реформи вищої освіти, реалізації її європейської парадигми розвитку.

Відповідно до статті 32 Закону України “Про вищу освіту” та з метою дотримання принципів автономії та самоврядування вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), забезпечення якості надання освітніх послуг, стимулювання наукової діяльності наказом МОН України від 09.09.2014 р. № 1006 (zareєстрований у Міністерстві юстиції України 25 вересня 2014 року № 1165/25942) скасовано пункт 1.12 наказу МОН України від 17 червня 2008 року № 537, в якому було передбачено, що “Підручникам і навчальним посібникам з різних напрямів підготовки фахівців, які застосовуються у ВНЗ I – IV рівнів акредитації та вищих професійних училищах, надаються грифи “Затверджено Міністерством освіти і науки України” (виключно підручникам) або “Рекомендовано Міністерством освіти і науки України” (навчальним посібникам).”

Виходячи із зазначеного, Державна наукова установа “Інститут інноваційних технологій і змісту освіти” припинила прийом документів від ВНЗ для отримання грифів МОН України (лист вищим навчальним закладам від 31.10.2014 р. № 14.1/10-3484).

МОН України неодноразово (листи від 19.05.2014 р. № 23-01-9/102, від 29.05.2014 р. № 08.01-45/16/1125-14/14956 та від 19.06.2014 р. № 08.01-45/16/1309-14/17032) зверталось до МОН України з пропозицією врахувати доцільність проведення МОН України експертизи навчальних книг із залученням висококваліфікованих фахівців інших навчальних закладів та науково-дослідних установ, зокрема галузевих, що не буде суперечити принципам автономії навчальних закладів та забезпечить належний контроль якості змісту навчальної книги зі спеціальних дисциплін.

МОН України у листі до МОЗ України від 02.06.2014 р. № 1/12-3674 за підписом першого заступника міністра освіти і науки І. Р. Совсун запропонувало вищим навчальним закладам медичного та фармацевтичного спрямування самостійно розробити процедуру рецензування, користуючись спільним наказом МОЗ України та МОН України від 16.02.2007 р. № 73/131 “Про затвердження Положення про порядок підготовки навчальної та навчально-методичної літератури для вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладів I – IV рівнів акредитації”, zareєстрованим у Міністерстві юстиції України 6 червня 2007 року № 589/13856.

Основна частина. Підготовка студентів-медиків та фармацевтів має галузеві особливості і є неможливою без належного забезпечення їх сучасними

підручниками та посібниками, підготовленими з урахуванням новітніх здобутків світової та вітчизняної медичної науки, навчальними програмами. Інформація про кількість виданих за звітний рік підручників з грифами МОЗ України та Державної установи “Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України”, у тому числі англійською мовою, включена до показників галузевого рейтингу діяльності ВНЗ, закладів післядипломної освіти МОЗ України за основними напрямками роботи за календарний рік, затверджених наказом МОЗ України від 22.11.2013 р. № 1000.

У зв'язку з цим МОЗ України відповідно до підпункту 6.12 підпункту 6 пункту 4 Положення про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженого Указом Президента України від 13 квітня 2011 року № 467, з урахуванням пункту 5 частини другої статті 13 Закону України “Про вищу освіту”, видало наказ від 19.01.2015 р. № 20 “Про організацію підготовки навчальної та навчально-методичної літератури” (далі – Наказ № 20).

Відповідно до Наказу № 20 утворено комісію для організації підготовки навчальної та навчально-методичної літератури для осіб, які навчаються у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах та закладах післядипломної освіти МОЗ України, доручено державним установам “Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України” та “Центральний методичний кабінет з підготовки молодших спеціалістів МОЗ України” забезпечувати організацію рецензування навчальної літератури, навчально-методичних матеріалів та інших засобів навчання у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти МОЗ України. На керівників вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти МОЗ України покладено такі функції: забезпечувати дотримання авторськими колективами вимог щодо формування структури, змісту, обсягу підручників, посібників та іншої навчально-методичної літератури для осіб, які навчаються у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах та закладах післядипломної освіти МОЗ України; вживати заходів щодо запобігання випадкам академічного плагіату у навчальній літературі, навчально-методичних матеріалах та інших засобах навчання згідно із законодавством; забезпечувати участь науково-педагогічних та педагогічних працівників у рецензуванні навчальної літератури, навчально-методичних матеріалів та інших засобів навчання.

Ураховуючи досвід роботи Комісії з медицини Науково-методичної ради з питань освіти МОН України,

затвердженої наказом МОН України від 25.11.2011 р. № 1364 “Про науково-методичну раду з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України”, зокрема з підготовки матеріалів до засідання 13 січня 2015 року, на якому були розглянуті підручники та відповідні матеріали на здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки 2015 року, пропонується до вимог щодо якості підготовки сучасної навчальної книги включити критерії, зазначені у Порядку висунення Міністерством освіти і науки України підручників на здобуття Державної премії в галузі науки і техніки, схваленому рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 26.06.2014 р. № 4/6-19 (далі – Порядок):

- науковість і відповідність сучасному стану науки і техніки;
- відповідність потребам певного освітнього процесу;
- доступність викладу для відповідної категорії осіб, які навчаються;
- інноваційність методики викладу навчального матеріалу;
- придатність підручника для самостійної роботи особи, яка навчається.

Як зазначено у Порядку, за показником науковості оцінюється відповідність змісту науковим результатам у певній галузі знань з урахуванням призначення підручника, відображення в підручнику сучасних наукових результатів з дисципліни на рівні, доступному для студентів, наявність посилань на наукові джерела для подальшого вивчення дисципліни [8].

Відповідність потребам освітнього процесу оцінюється як відповідність змісту державним (галузевим, професійним) стандартам та програмам навчальних дисциплін.

Доступність викладу означає доступність викладеного змісту підручника для певної категорії осіб, які навчаються. Включає в себе послідовність викладу, відповідного рівня аргументованість, наявність ілюстративного матеріалу, що полегшує сприймання.

Інноваційність методики викладу навчального матеріалу оцінюється як наявність, порівняно з іншими аналогічними посібниками, нових методичних прийомів подання матеріалу. Порівняння проводиться з іншими вітчизняними підручниками та посібниками з дисципліни або суміжних дисциплін, а також з підручниками та посібниками, виданими в провідних країнах Європи та світу.

Придатність підручника для самостійного навчання оцінюється як доступність підручника для вивчення дисципліни без регулярної допомоги викладача. До певної міри є похідним поняттям від доступності, але

включає також наявність завдань для самоконтролю, посилань на інші джерела, в т. ч. електронні.

Посилення вимог до підготовки рукописів навчальної літератури має бути спрямоване на підвищення якості підручників, посібників тощо, але не призводити до зниження творчої активності викладачів навчальних закладів. Це особливо актуально в умовах сьогодення, коли ВНЗ мають недостатнє фінансування для видання чи закупівлі навчальних книг, і переважна частина рукописів видається за спонсорські чи авторські кошти.

Дані щорічного моніторингу забезпечення студентів сучасними підручниками та посібниками, виданими державною мовою на паперових носіях протягом останніх п'яти років, який проводить Державна установа “Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України” (далі – ЦМК), свідчать, що забезпечення студентів підручниками та посібниками має тенденцію до зниження та становить: 20 % – підручниками, 15 % – посібниками (2013 рік: 30 % – підручниками, 27 % – посібниками).

Станом на 1 вересня 2014 року забезпечення дисциплін навчальних планів додипломної підготовки лікарів зі спеціальностей “Лікувальна справа”, “Педіатрія” та “Медико-профілактична справа” становить 34 % підручниками та 18 % посібниками (табл. 1), при цьому найкращі показники забезпеченості підручниками у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця, Запорізькому державному медичному університеті, ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України” (табл. 2).

Звертає на себе увагу те, що більш суттєво знизилась показники забезпечення дисциплін посібниками. Менш значним є зниження показників по підручниках, а у ряді ВНЗ спостерігається навіть покращення забезпечення підручниками дисциплін навчального

плану підготовки студентів за спеціальностями “Лікувальна справа”, “Педіатрія” та “Медико-профілактична справа” в 2014 році порівняно з 2013 роком (табл. 2): ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України” (з 38 % до 41 %); ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний університет” (з 11 % до 31 %); Харківський національний медичний університет (з 29 % до 40 %). Цьому сприяло те, що навчальні заклади відповідно до рекомендацій моніторингових груп, які протягом 2013 – 2014 років проводили аналіз навчально-методичної діяльності ВНЗ на виконання наказу МОЗ України від 24.10.2012 р. № 834, здійснювали закупівлю літератури переважно з переліку підручників, виданих на виконання наказу МОЗ України від 22.06.2010 р. № 502 “Про затвердження робочих груп з питань підготовки національних підручників для студентів вищих навчальних закладів IV рівня акредитації, підпорядкованих МОЗ України”.

Подібні тенденції зберігаються у показниках забезпечення студентів підручниками та посібниками по блоках дисциплін (табл. 3). Найменш забезпеченим

Таблиця 1. Динаміка забезпечення підручниками і посібниками студентів медичних факультетів ВНЗ зі спеціальностей “Лікувальна справа”, “Педіатрія” та “Медико-профілактична справа” протягом 2010 – 2014 років (державна мова, термін використання – 5 років)

Рік проведення обрахунків	Забезпечення підручниками (%)	Забезпечення посібниками (%)
2010	32	33
2011	28	27
2012	37	39
2013	35	30
2014	34	18

Таблиця 2. Забезпечення підручниками і посібниками студентів спеціальностей “Лікувальна справа”, “Педіатрія”, “Медико-профілактична справа” по ВНЗ МОЗ України (державна мова, термін використання – 5 років)

ВНЗ	БДМУ (*Лікув. справа)		ВНМУ		ДМА		ЗДМУ		ІФНМУ		ЛНМУ	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Підр.	36	30	27	26	38	41	68	55	11	31	41	30
Пос.	34	20	19	9	16	11	63	45	10	16	30	16

ВНЗ	НМУ		ОНМУ		ТДМУ		УМСА		ХНМУ		Сер.%	
роки	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Підр.	58	58	4	8	27	29	16	22	29	40	35	34
Пос.	29	26	25	5	29	31	10	8	16	14	30	18

Таблиця 3. Забезпечення підручниками та посібниками по блоках дисциплін (спеціальності “Лікувальна справа”, “Педіатрія”, “Медико-профілактична справа”)

	2010	2011	2012	2013	2014
Гуманітарні та соціально-економічні дисципліни					
Підручники, %	16	17	32	20	19
Посібники, %	31	23	44	30	23
Природничо-наукові дисципліни					
Підручники, %	43	33	42	29	30
Посібники, %	37	26	42	24	16
Професійно-орієнтовані дисципліни					
Підручники, %	36	34	40	39	36
Посібники, %	30	31	34	31	18

залишається блок гуманітарних та соціально-економічних дисциплін: 19% підручниками і 23% посібниками. Найбільш забезпечений підручниками блок професійно-орієнтованих дисциплін (36%).

При цьому найменш забезпечені сучасними підручниками дисципліни “Медична біологія”, “Біостатистика”, “Медична психологія”, “Клінічна імунологія та алергологія”, тоді як видано національні підручники “Медична психологія” (2012 рік, 12 авторів з різних ВНЗ МОЗ України), “Біостатистика” (2010 рік, за ред. В. Ф. Москаленка), “Імунологія” (2013 рік, 9 авторів з різних ВНЗ МОЗ України) (табл. 4).

Аналіз забезпечення дисциплін навчального плану підготовки студентів за спеціальністю “Стоматологія” у порівнянні з 2013 роком свідчить, що показник забезпечення підручниками також дещо зріс із 28% у 2013 році у порівнянні з 30% у 2014 році, тоді як показник по посібниках знизився з 22% у 2013 році у порівнянні з 16% у 2014 році (табл. 5). Найбільш суттєвим є збільшення забезпечення підручниками у: ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний університет” (з 23% до 40%); ВДНЗ України “Українська медична стоматологічна академія” (з 21% до 30%); Харківському національному медичному університеті (з 15% до 30%).

Таблиця 4. Забезпечення підручниками та посібниками дисциплін спеціальностей “Лікувальна справа”, “Педіатрія” та “Медико-профілактична справа” (державна мова, термін використання – 5 років)

Назва дисципліни	Забезпечення (%)	
	підручники	посібники
Історія медицини	9	0
Медична біологія	0	20
Патоморфологія	8	9
Сестринська практика	14	0
Біостатистика	0	9
Фізіотерапія	9	37
Медична психологія	0	9
Фізична реабілітація, спортивна медицина	1	21
Медична генетика	7	0
Клінічна імунологія та алергологія	1	9

При цьому найменш забезпечені сучасною навчальною книгою такі дисципліни додипломної підготовки лікарів-стоматологів, як “Медична біологія” та “Фізична реабілітація, спортивна медицина”. Звертає на себе увагу недостатнє забезпечення професійно-орієнто-

Таблиця 5. Забезпечення підручниками і посібниками студентів спеціальності “Стоматологія” по ВНЗ МОЗ України (державна мова, термін використання – 5 років)

ВНЗ	БДМУ (*Лікув. справа)		ВНМУ		ДМА		ЗДМУ		ІФНМУ		ЛНМУ	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
роки	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Підр.	34	36	19	18	24	23	56	53	23	40	26	21
Пос.	33	36	8	5	5	6	43	42	10	11	16	11

ВНЗ	НМУ		ОНМУ		ТДМУ		УМСА		ХНМУ		Сеп.%	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
роки	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Підр.	51	54	4	8	11	20	21	30	15	30	28	30
Пос.	25	24	18	3	10	16	9	7	8	9	22	16

ваних дисциплін, зокрема: “Профілактика стоматологічних захворювань” (9 % підручниками та 27 % посібниками), “Ортодонція” (9% підручниками та 0 % посібниками), “Пропедевтика терапевтичної стоматології” (10 % підручниками та 9 % посібниками), “Дитяча хірургічна стоматологія” (14 % підручниками та 0 % посібниками) (табл. 6).

Таблиця 6. Забезпечення підручниками та посібниками дисциплін спеціальності “Стоматологія” (державна мова, термін використання – 5 років)

Назва дисципліни	Забезпечення (%)	
	підручники	посібники
Історія медицини	2	0
Медична біологія	0	15
Пропедевтика терапевтичної стоматології	10	9
Патоморфологія	8	9
Фізична реабілітація, спортивна медицина	1	18
Профілактика стоматологічних захворювань	9	27
Ортодонція	9	0
Фтизіатрія	9	29
Дитяча терапевтична стоматологія	27	0
Дитяча хірургічна стоматологія	14	0
Клінічна імунологія	1	10

Практично не змінилися показники забезпеченості навчальною книгою студентів спеціальності “Медична психологія” (табл. 7).

Найнижчими є показники забезпеченості оновленими протягом останніх п'яти років підручниками та посібниками студентів фармацевтичних факультетів (табл. 8, 9, 10 та 11).

Відповідно до підпункту 5 пункту 2 статті 16 розділу V Закону України “Про вищу освіту” ВНЗ мають забезпечити наявність необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою [1].

Як вже неодноразово зазначалось Державною установою “Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України” [3–7], позитивні зрушення у забезпеченості студентів навчально-методичною літературою можливі за умови збільшення фінансування на її видання та закупівлю. Навіть у сучасних економічних умовах навчальні заклади винаходять кошти на фінансування цих витрат (табл. 12, 13 та 14). Так, у 2014 році найбільше коштів на закупівлю навчальної літератури витратили (табл. 12): ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України”; Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова; ВДНЗ України “Українська медична стоматологічна академія” та Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, у тому числі з розрахунку на одного студента (табл. 13), *українською мовою*: ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України”; Буковинський державний медичний університет; Львівський національний

Таблиця 7. Забезпечення підручниками і посібниками студентів спеціальності “Медична психологія” по ВНЗ МОЗ України (державна мова, термін використання – 5 років)

ВНЗ	БДМУ (*Лікув. справа)		ВНМУ		НМУ		Сер.%	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
роки	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Підр.	38	35	21	26	42	42	34	34
Пос.	37	32	12	12	22	22	22	22

Таблиця 8. Забезпечення підручниками і посібниками студентів спеціальності “Фармація” по ВНЗ МОЗ України (державна мова, термін використання – 5 років)

ВНЗ	ВНМУ	НФаУ	ДМА	ЗДМУ	ІФНМУ	ЛНМУ	НМУ	ОНМУ	ТДМУ	БДМУ	Сер.%
Підр.	10	6	14	35	22	24	8	6	9	23	16
Пос.	3	9	9	56	16	13	11	2	20	23	16

Таблиця 9. Забезпечення підручниками і посібниками студентів спеціальності “Клінічна фармація” по ВНЗ МОЗ України (державна мова, термін використання – 5 років)

ВНЗ	ВНМУ	НФаУ	ДМА	ЛНМУ	ТДМУ	БДМУ	Сер.%
Підр.	12	6	11	18	9	10	11
Пос.	8	9	9	8	15	16	11

Таблиця 10. Забезпечення підручниками і посібниками студентів спеціальності “Технологія парфумерно-косметичних засобів” по ВНЗ МОЗ України (державна мова, термін використання – 5 років)

ВНЗ	НФаУ	ЗДМУ	НМУ	ТДМУ	Сер.%
Підр.	6	28	13	9	14
Пос.	4	45	17	16	21

Таблиця 11. Забезпечення підручниками і посібниками студентів спеціальності “Технологія фармацевтичних препаратів” по ВНЗ МОЗ України (державна мова, термін використання – 5 років)

ВНЗ	НФаУ	Сер.%
Підр.	2	2
Пос.	3	3

Таблиця 12. Дані про кошти, спрямовані ВНЗ МОЗ України на закупівлю навчальної літератури протягом 2010–2014 рр. (грн)

Назва ВНЗ	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
БДМУ	111 238,00	177 428,00	232 405,00	215 127,40	439 438,50
ВНМУ	206 633,04	489 553,80	750 741,80	653 140,00	682 064,00
ДМА	251 369,10	286 058,00	241 750,00	755 970,00	824 200,00
ЗДМУ	252 727,80	287 283,00	268 480,00	426 890,00	293 600,00
ІФНМУ	472 693,14	111 162,50	223 787,01	361 029,73	297 417,17
ЛНМУ	402 120,40	295 145,00	602 818,00	351 555,00	458 550,00
НМУ	2 189 140,50	1 988 931,0	2 804 047,00	інформація відсутня	331 260,00
НФУ	533 385,23	924 504,00	33 618,00	686 851,00	300 611,00
ОНМУ	289 012,04	327 044,25	252 267,00	198 500,00	392 327,00
ТДМУ	158 751,00	196 860,00	203 329,00	57 742,00	193 510,00
УМСА	223 600,00	250 565,00	349 444,00	343 189,00	479 520,00
ХНМУ	314 462,50	399 270,00	615 165,00	768 166,00	277 580,00

Таблиця 13. Кошти на закупівлю навчальної літератури (на одного студента) у 2011–2014 рр. (грн)

ВНЗ	Українською				Російською				Іноземною			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
БДМУ	44,01	41,86	46,00	89,80	–	–	–	–	45,77	108,55	55,00	83,60
ВНМУ	39,60	80,80	100,95	75,80	14,10	22,60	45,45	75,41	22,00	11,00	54,01	98,65
ДМА	50,58	35,39	159,00	168,28	44,21	63,76	169,16	149,38	486,86	260,28	70,98	86,31
ЗДМУ	48,61	41,60	71,50	39,40	46,70	28,20	171,4	86,90	18,00	37,90	54,66	58,60
ІФНМУ	22,00	39,01	64,26	51,35	31,90	14,98	155,51	53,11	34,80	63,27	56,87	49,71
ЛНМУ	60,00	122,50	68,50	88,00	90,00	660,00	87,00	18,00	80,00	130,60	100,87	82,00
НМУ	180,20	208,09	інформ. відсутня	12,66	282,91	473,82	інформ. відсутня	137,49	283,59	802,63	інформ. відсутня	120,48
НФУ	43,83	4,38	61,85	34,46	71,03	0,58	27,02	23,41	1308,77	–	309,85	10,81
ОНМУ	53,43	50,30	45,10	58,00	43,89	31,90	–	110,00	144,49	67,20	–	20,00
ТДМУ	59,37	50,24	13,16	53,44	120,96	185,90	32,82	105,00	31,24	57,40	18,70	19,48
УМСА	63,50	81,70	79,70	84,07	63,01	97,76	61,03	266,65	165,66	290,41	190,38	74,53
ХНМУ	85,66	51,25	143,64	29,39	30,39	222,70	70,05	72,78	82,57	157,43	98,47	38,59

медичний університет імені Данила Галицького; ВДНЗ України “Українська медична стоматологічна академія”; іноземною мовою: Національний медичний університет імені О. О. Богомольця; Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова; ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України”; ВДНЗ України “Українська медична стоматологічна академія”.

Найбільшу кількість коштів на видання навчальної літератури у 2014 році було спрямовано у ДВНЗ “Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України”, Запорізькому державному медичному університеті та ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний університет”. Більшість книг була видана українською мовою.

Таблиця 14. Дані про кошти, спрямовані ВНЗ МОЗ України на видання навчальної літератури у 2012–2014 рр.

Назва ВНЗ	2012 р.		2013 р.			2014 р.			
	Загальна сума (грн)	Загальна сума (грн)	Укр. мовою (%)	Рос. мовою (%)	Іноз. мовою (%)	Загальна сума (грн)	Укр. мовою (%)	Рос. мовою (%)	Іноз. мовою (%)
БДМУ	50 461,00	25 000,00	86,0	–	14,0	22 775,00	17,6	–	82,4
ВНМУ	129 123,43	96 535,14	66,3	26,0	7,7	85 142,00	77,0	7,7	15,3
ДМА	96 800,00	–	–	–	–	–	–	–	–
ЗДМУ	294 496,00	296 902,00	46,0	36,0	18,0	392 150,00	70,0	27,0	3,0
ІФНМУ	166 995,33	70 534,80	81,4	0,4	18,2	387 726,13	72,0	4,0	24,0
ЛНМУ	361 031,00	151 166,00	90,6	0,2	9,2	174 680,00	58,7	–	41,3
НМУ	3 068 400,00	інформ. відсутня	інформ. відсутня	інформ. відсутня	інформ. відсутня	331 260,00	25,0	27,0	47,0
НФУ	636 965,00	579 021,00	77,0	–	23,0	202 222,00	87,2	10,0	2,8
ОНМУ	512 000,00	263 940,17	47,6	51,9	0,5	272 848,17	72,4	27,6	–
ТДМУ	178 857,00	434 003,00	81,4	2,6	16,0	519 697,29	94,8	–	5,3
УМСА	96 600,00	100 300,00	82,0	12,0	6,0	145 700,00	85,0	10,0	5,0
ХНМУ	90 946,27	91 197,00	51,1	28,1	20,8	56 458,30	37,5	50,5	12,0

Під час планування коштів на закупівлю навчальних книг у 2015 – 2016 роках слід врахувати те, що у 2014/2015 навчальному році Міністерство охорони здоров'я України на виконання Постанови Верховної Ради України від 17.04.2014 р. “Про додаткові заходи для зміцнення обороноздатності України” та з метою належної підготовки випускників вищих навчальних закладів МОЗ України з питань діагностики та надання медичної допомоги пораненим, ураженим та хворим з бойовою патологією у листі до ректорів ВНЗ від 27.05.2014 р. № 08.01-47/14524 доручило внести до діючих навчальних програм з дисциплін: “Внутрішня медицина” (5 рік навчання) теми з військової терапії обсягом 30 годин (28 ауд.); “Хірургія, дитяча хірургія” (5 рік навчання) теми з військової хірургії – 45 годин (40 ауд.); “Травматологія та ортопедія” (5 рік навчання) теми з військової травматології – 10 годин (8 ауд.); “Нейрохірургія” (5 рік навчання) теми з військової нейрохірургії – 5 годин (4 ауд.); “Гігієна та екологія” (3 рік навчання) теми з військової гігієни – 30 годин (20 ауд.); “Епідеміологія” (5 рік навчання) теми з військової епідеміології – 6 годин (4 ауд.).

З метою забезпечення належної організації вивчення студентами питань військової медицини у Плані заходів МОЗ України для організації навчального процесу у вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладах та закладах післядипломної освіти, підпорядкованих МОЗ України, в умовах режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації, затвердженому міністром охорони здоров'я та надісланому для впровадження у ВНЗ з листом від 10.03.2015 р. № 08.01-47/7130, у розділі 3 “Методич-

не забезпечення навчально-виховного процесу та його організація” передбачено використання ВНЗ у навчальному процесі новітніх навчально-методичних рекомендацій, посібників та підручників з питань військової медицини та медицини надзвичайних ситуацій за пропозиціями Української військово-медичної академії (пп. 1 – 3); здійснювати першочергово закупівлю та видання навчальних книг для забезпечення викладання військової медицини та медицини надзвичайних ситуацій (п.12).

Станом на травень 2015 року видано підручник “Організація медичного забезпечення військ” (за редакцією М. І. Бадюка, 2014 р., рекомендований МОЗ України як підручник для студентів ВНЗ (протокол № 5 від 16.03.2013 р.), обсяг – 429 стор., вартість одного примірника – 80,00 грн) та навчальний посібник “Психіатрія особливого періоду” (автори: Ю. В. Рум'янцев, О. Г. Сиропятов, Г. В. Осьодло та інші, 2015 р., укладений і виданий згідно з редакційно-видавничим планом Військово-медичного департаменту Міністерства оборони України та за рішенням вченої ради УВМА (протокол № 165 від 29.09.2014 р.), обсяг – 228 стор., вартість одного примірника – 80,00 грн), на завершальному етапі перебуває підготовка до видання підручників “Військова хірургія з хірургією надзвичайних ситуацій” (за редакцією Я. Л. Заруцького), “Військова терапія” (за редакцією Г. В. Осьодло), а також “Військова епідеміологія з епідеміологією надзвичайних ситуацій” (за редакцією М. А. Андрейчина, затверджений МОН України як підручник для студентів ВНЗ – протокол № 3 від 07.11.2014 р.).

Згідно з пропозиціями ВНЗ до Оперативного плану видання навчальної та навчально-методичної літератури для студентів вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, підпорядкованих МОЗ України, на 2015 рік (далі – Оперативний план, табл. 15), який щороку формує ЦМК, найбільшу

кількість рукописів заплановано видати у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця (207, з них 50 – підручники), Запорізькому державному медичному університеті (107, з них 4 – підручники) та Національному фармацевтичному університеті (66, з них 9 – підручники).

Таблиця 15. Оперативний план видання навчальної та навчально-методичної літератури для студентів вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, підпорядкованих МОЗ України, на 2015 рік

Назва ВНЗ	Кількість запланованих видань (підручників, посібників тощо)		Кількість запланованих до видання підручників	
	загальна	з них за бюджетні кошти	загальна	з них за бюджетні кошти
БДМУ	51			
ВНМУ	36	5	1	
ДМА	61			
ЗДМУ	107	3	4	1
ІФНМУ	16	10	1	1
ЛНМУ	48		9	
НМУ	207	63	50	50
НФУ	66		9	
ОНМУ	7			
ТДМУ	11		2	
УМСА	41			
ХНМУ	15	8	5	5
НМАПО	32		6	
ХМАПО	42	1	2	1
ЗМАПО	29		3	
Всього:	769	90	92	58

Як свідчать дані, представлені в Оперативному плані, переважну кількість навчальних книг планується видати за позабюджетні, спонсорські та авторські кошти.

Протягом останніх років (2009 – 2015 рр.) Міністерству охорони здоров'я України не було виділено коштів на видання і закупівлю навчальної літератури.

Ураховуючи глобалізацію знань, швидкі темпи накопичення та поширення інформації, що спостерігаються останні десятиліття з розвитком комп'ютерних технологій, стає надзвичайно актуальним пошук нових форм підготовки та подання інформації [10]. У зв'язку із зазначеним зростає значимість підготовки та впровадження у навчальний процес електронних видань. Міністерство охорони здоров'я України доручило ректорам ВНЗ створити умови та забезпечувати ефективну роботу авторських колективів щодо створення сучасних підручників і навчальних посібників, у тому числі на електронних носіях, забезпечувати постійне оновлення електронних бібліотек (накази: від 29.01.2013 р. № 62 “Про впровадження Протокольного рішення наради ректорів вищих ме-

дичних (фармацевтичного) навчальних закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти МОЗ України від 15 січня 2013 року та затвердження складу робочих груп щодо його виконання”; від 25.09.2013 р. № 831 “Про впровадження Рішення наради ректорів вищих навчальних закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти МОЗ України з питань підсумків проведення вступної компанії та результатів навчально-методичної діяльності від 02 вересня 2013 року”; від 22.08.2014 р. № 595 “Про підготовку до початку 2014/2015 навчального року та організацію його проведення”). У 2014 році на виконання Плану заходів щодо створення інформаційної системи підтримки єдиної галузевої освітньої мережі у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах IV рівня акредитації та закладах післядипломної освіти МОЗ України, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2013 р. № 736 “Про створення інформаційної системи підтримки єдиної галузевої освітньої мережі” (лист від 19.03.2014 р. № 23-01-9/64), було підготовлено Методичні рекомендації з органі-

зації роботи інформаційно-технологічних систем бібліотеки вищого медичного (фармацевтичного) навчального закладу (затверджені МОЗ України та надіслані для впровадження до усіх навчальних закладів із листом від 27 лютого 2014 року № 23-01-9/46), а також розроблено фахівцями Донецького національного медичного університету ім. М. Горького, Запорізького державного медичного університету, ДВНЗ “Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України” та Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика проект Методичних рекомендацій щодо підготовки електронних видань, дидактичних демонстраційних матеріалів, електронних навчальних посібників та підручників. Методичні рекомендації підготовлено відповідно до Національного стандарту України ДСТУ 7157: 2010 Видання електронні, розробленого Державною науковою установою “Книжкова палата України імені Івана Федорова” (набрав чинності згідно з наказом Державного комітету Украї-

ни з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11 березня 2010 року № 85, далі – Національний стандарт), з урахуванням Тимчасового положення про електронну книгу на компакт-диску (підручник, навчальний посібник, навчально-методичний посібник) та навчальний відеофільм для вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів I – IV рівнів акредитації” (затверджене у 2006 році Центральним методичним кабінетом з вищої медичної освіти МОЗ України) та наказу МОН України від 01.10.2012 р. № 1060 “Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси” (zareestrovaniy u Ministerstvi yustitsii Ukraini 05.10.2012 p. za № 1695/22007). Необхідно зазначити, що у Національному стандарті як приклад оформлення вихідних відомостей в електронних виданнях зазначено підручник “Акушерство і гінекологія” (В. М. Запорожан, Одеса, 2003 р.) [9]. Одеський національний медичний університет є одним з лідерів у запровадженні й використанні електронних видань (табл. 16).

Таблиця 16. Кількість електронних видань, які надійшли до фондів бібліотек ВНЗ протягом 2010 – 2014 років (станом на 01.04.2015 р.)

ВНЗ	Кількість електронних видань	З них:							
		з грифами МОН, МОЗ України, ЦМК		кількість видань, авторами яких є фахівці навч. закладу	кількість видань, які надійшли з дозволу авторів	кількість видань, які отримано з вільних джерел	укр.	рос.	іншими мовами
		підручники	посібники						
БДМУ	34	2	26	20	20	14	24	–	10
ВНМУ	66	–	–	–	5	61	19	47	–
ДМА	79	67	12	64	64	15	79	1	1
ЗДМУ	1648	48	256	1578	1648	–	1250	119	279
ІФНМУ	43	20	23	15	5	23	34	8	1
ЛНМУ	652	5	4	4	76	16	629	16	7
НМУ	62	6	51	–	–	62	17	40	5
НФУ	318	25	92	316	316	2	181	69	68
ОНМУ	956	84	109	189	5	762	581	246	129
ТДМУ	459	–	–	459	–	–	249	111	99
УМСА	828	4	46	718	754	74	327	277	224
ХНМУ	83	–	1	4	79	–	29	43	11
Всього:	5228	261	620	3367	2972	1029	3419	977	834

Найбільша кількість електронних видань, авторами яких є фахівці ВНЗ, – у Запорізькому державному медичному університеті, найбільша кількість електронних підручників і посібників з грифами МОН України, МОЗ України та ЦМК – у Запорізькому державному медичному університеті, Одеському національному медичному університеті, ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України” та Національному

фармацевтичному університеті. Лідерами з підготовки та використання в навчальному процесі літератури, підготовленої іноземною мовою, є Запорізький державний медичний університет та ВДНЗ України “Українська медична стоматологічна академія”.

Збільшення кількості підготовлених фахівцями ВНЗ електронних видань потребує опрацювання процедури їх рецензування та апробації. Тому ЦМК спільно

з фахівцями Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика опрацьовуються організаційні й методичні засади та порядок проведення апробації електронних підручників і посібників.

Висновок. Підсумовуючи зазначене, слід наголосити на тому, що належне забезпечення потреб на-

вчального процесу сучасними підручниками і посібниками в існуючих економічних реаліях можливе за умови інтенсивного використання електронних видань поряд із достатнім, відповідно до ліцензійних вимог, забезпеченням студентів навчальною книгою на паперових носіях.

Список літератури

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII.
2. План заходів МОЗ України для організації навчального процесу у вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладах та закладах післядипломної освіти, підпорядкованих МОЗ України, в умовах режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації : лист МОЗ України від 10.03.2015 р. № 08.01-474/130.
3. Динаміка забезпечення студентів навчальною літературою в сучасних умовах 4 О. П. Волосовець, Ю. С. П'ятницький, Л. В. Соколова [та ін.] 4 Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України : матеріали Всеукр. навч.-наук. конференції з міжнародною участю. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2014. – С. 435–441.
4. Національний підручник – важлива складова організації підготовки фахівців у вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладах 4 М. С. Осійчук, О. П. Волосовець, І. С. Вітенко [та ін.] 4 Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі : матеріали X ювілейної Всеукр. навч.-наук. конференції з міжнар. участю. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2013. – С. 29–34.
5. Створення сучасного підручника – запорука підвищення ефективності навчального процесу 4 О. П. Волосовець, Ю. С. П'ятницький, І. С. Вітенко, І. В. Мельник 4 Нові напрямки впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних і фармацевтичному навчальних закладах України III – IV рівнів акредитації : матеріали Всеукр. навч.-наук. метод. конференції. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2011. – С. 14–18.
6. Вітенко І. С. Вимоги до сучасного українського підручника 4 І. С. Вітенко, І. В. Мельник, С. В. Штанько 4 Нові напрямки впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних і фармацевтичному навчальних закладах України III – IV рівнів акредитації : матеріали Всеукр. навч.-наук. метод. конференції. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2011. – С. 18–19.
7. Основні проблеми покращання забезпечення студентів-медиків сучасною навчально-методичною літературою 4 І. С. Вітенко, І. В. Мельник, С. В. Штанько, Л. Г. Варнавська 4 Впровадження нових технологій за кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ВМ(Ф)НЗ III – IV рівнів акредитації : матеріали Всеукр. навч.-наук. метод. конференції, присвяченої 55-річчю Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2012. – С. 19–23.
8. Порядок висунення Міністерством освіти і науки України підручників на здобуття Державної премії в галузі науки і техніки : рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 26.06.2014 р. № 446-19.
9. Національний стандарт України ДСТУ 7157 : 2010 Видання електронні, розроблений Державною науковою установою “Книжкова палата України імені Івана Федорова” : наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11 березня 2010 року № 85.
10. Фіголь Н. Електронний навчальний посібник чи підручник: до проблеми визначення 4 Надія Фіголь 4 Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. – 2012. – № 733. – С. 53–56.

Отримано 02.04.15